

Доц. д-р Фаня Филипова*

ПРОБЛЕМИ ПРИ ДЕФИНИРАНЕ НА СЪЩНОСТТА И ОБХВАТА НА ФИНАНСОВОТО СЧЕТОВОДСТВО

Разгледани са въпросите относно същността, обхвата, ролята и инструментариума на финансовото счетоводство, което се сравнява с другата част на счетоводството – управленското. Дефинирани са разликите между двете части и са формулирани основните причини, поради които в България до началото на 90-те години на XX век подобно разделение на счетоводството не е правено. Въпросът за същността на финансовото счетоводство е анализиран и от гледна точка на дискусиата относно нормативното му регламентиране. Застъпено е становището, че финансовата информация е краен продукт от един сложен, многостепенен, последователен и единен процес – на счетоводното отчитане, поради което обхватът на финансовото счетоводство не трябва да се ограничава само до изготвяне на финансови отчети.

Формулирано е разбирането, че концепциите за съставянето на тези отчети и посоката на развитие на финансовата отчетност са в пряка зависимост от развитието на икономическите, политическите, правно-регулативните и професионалните фактори в съответната страна.¹

JEL: M41

Тъй като за управленско и финансово счетоводство в България започва да се говори *едва през последните 20 години и съществува голямо разнообразие от подходи* при използване на термините и формиране съдържанието на дисциплините “Теория на счетоводството”, “Счетоводство на предприятието”, “Управленско счетоводство”, “Финансово счетоводство”, *проблемът за изясняване същността, обхвата, ролята, функциите и инструментариума на тези две части на счетоводството заслужава внимание.*

Традиционно в българската счетоводна литература счетоводството като отделна научна дисциплина се разделя на:

* Икономически университет-Варна, катедра “Счетоводна отчетност”, zogratska@abv.bg

¹ Associate Professor Fanya Filipova, PhD. PROBLEMS IN DEFINING THE ESSENCE AND SCOPE OF FINANCIAL ACCOUNTING. *Summary:* The focus is on the essence, scope, role and instruments of financial accounting, comparing it with the other part of accounting – the management accounting. The differences between both parts are defined, pointing out the main causes why in the early 1990^{-ies} the accounting in Bulgaria has not been divided in such a way. The essence of financial accounting are also analyzed from the point of view of the discussion on its legal regulations. The statement is backed up that the financial information is an end product of a complicated, multistage, consecutive and unified process – of the accounting. Thus the scope of financial reporting should not be limited to drawing up financial reports.

The vision is formulated, that the concepts on drawing up such reports and the direction of development of financial reporting depend directly on the development of economic, political, legal and professional factors in the respective country.

1. *Теория на счетоводството* (в по-ограничен вид - Основи на счетоводството или Въведение в счетоводството). Тук основните обекти за изясняване са същността, ролята и функциите на счетоводството; мястото и значението му при управление на икономиката и на отделното предприятие, както и връзката му с други научни дисциплини и практически дейности. Но особено съществени са въпросите за неговия предмет и метод. Освен методологически въпроси счетоводната теория разглежда и въпроси на счетоводната организация (например за счетоводната форма; за етапите и организацията на периодичното приключване; за организацията на счетоводния труд и др.).

2. *Счетоводство на предприятието*.² Тук традиционно като класификационен подпризнак се приема видът на отрасъла (промишленост, търговия, строителство, селско стопанство, финансово-кредитна дейност и т.н.) или характерът на дейността (стопанска или нестопанска), а в по-малка степен – правната форма (ЕТ, ЕООД, ООД, АД и др.) или мащабите на предприятието – малко, средно, голямо. Проблемите, които се разглеждат, са подчинени на обектов принцип, т.е. особеностите при отчитане, представяне и оповестяване във финансовите отчети на различните счетоводни обекти (активи, пасиви, капитал, приходи, разходи), като по този начин се обхващат част от въпросите на управленското и в по-голяма степен - на финансовото счетоводство.

Българската счетоводна теория, исторически близка с руската счетоводна школа и тази на европейски страни с римска правна система (Германия, Франция), разглежда и изяснява значителна част от понятията, принципите и способите на *двете характерни за англо-саксонските страни части на счетоводството - управленско и финансово*.³ Защото основна цел на счетоводната теория е да се формира основа за обяснение и предсказване на фактите и събитията - обект на отразяване в счетоводството. Счетоводната теория е цялостна система от логически дефинирани постулати, концепции, принципи, които служат като изходяща рамка, като фундамент за изграждането и развитието на счетоводната практика. Освен това теорията е обект на логическо и емпирично тестване с цел да се докаже нейната правилност, вярност, истинност. Разбира се, за формулирането ѝ е необходима съответната методология. Сред разнообразието от подходи и различни виждания се очертават *две основни методологии за формулиране на счетоводната теория*:

1. *Дескриптивна (наричана още позитивна)* – чрез нея се описва онова, което съществува в счетоводната практика, и то става основа на

² В по-старата ни счетоводна литература преди 9.IX.1944 г. то е наричано "систематично счетоводство".

³ . За тези страни *не е типично* обособяването на част "Теория на счетоводството" в счетоводната им наука и в преподаването на дисциплината.

счетоводното законодателство. Това е особено характерно за англо-саксонските страни.

2. *Нормативна* – по нормативен път се регламентира какво се изисква от счетоводството и каква трябва да бъде счетоводната практика, което е типично за страни с централизирано държавно регулиране, с фискална ориентация на счетоводството и с по-недоразвит капиталов пазар.

Създаването на една цялостна, всеобхватна счетоводна теория е свързано с определяне на целите, задачите, функциите и мястото на счетоводството; на неговия предмет и метод; на елементите и качествените характеристики на финансовите отчети, както и на подходите за измерване и оценяване на счетоводните обекти. За съжаление не съществува единство при изясняване и дефиниране на тези въпроси. Затова може да се твърди, че *сега няма единна всеобхватна счетоводна теория*. Отделните учени и специалисти в областта решават проблемите на счетоводната теория по различен начин. Затова, както правилно отбелязва А. Belkaoui, “счетоводната теория е в състояние на постоянна криза или революция”,⁴ при което:⁵

- различните счетоводни парадигми и модели се борят за надмощие;
- определени заинтересувани групи спорят за доминация на техните парадигми и теории.
- налице е постепенна политизация на процеса при изготвяне на счетоводни стандарти.

Намирането на верните и общоприемливи отговори дава възможност за обогатяване на счетоводната теория и за по-доброто функциониране на счетоводната практика. Но не само същността на счетоводството, а и *неговите части, направления са обект на различни дебати. Това налага тяхното изясняване.*

Историческият анализ показва, че в края на XIX и началото на XX век в счетоводството на индустриално развитите страни започват да се обособяват *две направления*:

1. *Управленско (вътрешнофирмено, аналитично) счетоводство*. До Втората световна война е било известно като “калкулационно” или още “счетоводство на разходите” (cost accounting). То служи на ръководството на предприятието, като му предоставя информация, необходима за вземане на решения; за планиране, анализ и контрол (“вътрешно счетоводство”). Негова съставна част са отчитането, анализът и оптимизирането на разходите. За своите нужди управленското счетоводство използва както счетоводна, така и планова, оперативна, прогнозна, вкл. и нефинансова информация. Основната му цел е ефективното управление на предприятието не само в близък, но и в по-далечен план. Ръководството на предприятието регла-

⁴ Belkaoui, A. Accounting theory. USA: Academic Press, Limited, 1993, p. 56.

⁵ Пак там, с. 58.

ментира свои вътрешни правила за организацията и функционирането на системата на управленското счетоводство и към него няма официални, задължителни нормативни изисквания.

2. *Финансово счетоводство*. Това е т.нар. външно счетоводство, изготвящо приоритетно информация за външните потребители. Негово основно съдържание са финансовите отчети (годишни, междинни и др.), чиито потребители са, от една страна преки (собствениците - акционери, съдружници, кредиторите, доставчиците, ръководството, данъчните власти, персоналят на предприятието, клиентите), а от друга - непреки (финансовите аналитици, фондовите борси, юристите, регулативните органи, финансовата преса, търговските асоциации и профсъюзите, конкурентите, обществото, различните правителствени органи). Чрез финансовото счетоводство се предоставя по-обобщена информация за финансово-имущественото състояние на предприятието, резултатите от дейността и промените в паричните му потоци за определен период. При него съществуват задължителни нормативни изисквания за изготвяне и представяне на финансовите отчети.

Дефинирането на същността и обхвата на финансовото счетоводство изисква да се посочат *разликите между него и другия клон на счетоводството – управленското* (вж. таблицата).

Таблица

Основни различия между финансовото и управленското счетоводство

Обект на различие	Управленско счетоводство	Финансово счетоводство
1. Потребители	Ръководството на предприятието	Външни лица - инвеститори, кредитори, правителство и др.
2. Цел	Дава информация за планиране, регулиране, мотивиране, оценка и контролиране на дейността	Дава информация за решения, свързани с инвестиране и кредитиране
3. Водещи правила	Гъвкави и специфични за предприятието	Общоприетите счетоводни принципи (GAAP)
4. Правно регламентиране и задължителност	С вътрешни правила	С различни нормативни актове и утвърдила се практика
5. Основни черти	<ul style="list-style-type: none"> ● Акцент върху решенията, засягащи бъдещето ● Акцент върху уместността на информацията за вземане на решения ● Акцент върху своевременността на информацията ● Детайлна информация по сегменти, продукти, отдели, персонал 	<ul style="list-style-type: none"> ● Акцент върху обобщаване на последиците от вече минали събития ● Акцент върху обективността и верифицируемостта на данните ● Акцент върху точността и верността на данните ● Обобщена информация за предприятието
6. Честота на изготвяне на информацията	Когато е необходимо според нуждите на ръководството	Годишно и на по-кратки интервали от време
7. Нужда от независимо мнение отнотно предоставяната информация	Не е необходимо	Одиторска заверка на финансовите отчети на определени предприятия

От таблицата може да се обобщи, че двете основни съставни части на счетоводството се различават по *три главни признака*:

- от гледна точка на потребителите им, което обяснява и разликата в техните цели;
- според следваната методология;
- според правното им регламентиране.

Въпросът за същността на финансовото счетоводство е свързан и с *дискусията относно нормативното му регламентиране (в основата му стоят изискванията за изготвянето на финансовите отчети) и в частност – относно самото наименование, цел и обхват на съществуващите международни счетоводни стандарти*. В България масово се използва – както в нормативните актове по счетоводство, така и в специализираните издания и в практиката, *неправилното (според нас) наименование “международни стандарти за финансови отчети” (МСФО)*⁶. Някои от твърдите привърженици на този термин защитават тезата, че не трябва да се държи на буквалния превод, а на логическия смисъл на стандартите. Според тях финансовите отчети са предназначени за инвеститорите, които не се интересуват от процеса на отчитането; от това какви сметки се използват в предприятието; какви счетоводни статии се съставят, а единствено от информацията, която се съдържа в публикуваните финансови отчети. МСФО регламентират изискванията за изготвянето и представянето на информацията в отчетите, поради което според тези специалисти тяхното пълно наименование трябва да се превежда *“международни стандарти за финансови отчети”*.

Няма спор, че финансовите отчети са предназначени за различни потребители и на първо място, за инвеститорите. Безспорно е и това, че МСС/МСФО се създават, за да се преодолеят съществуващите различия при изготвянето на финансовите отчети между отделните страни. Но информацията в отчетите *не се самосъздава*. Тя никъде и никога не се получава в готов вид, за да бъде включена директно в тях. *Финансовата информация е краен продукт от един сложен, многостепенен, последователен и единен процес – на счетоводното отчитане*. Този процес не се свежда и не бива да се разбира и разглежда ограничено само до счетоводната техника на водене на сметки и съставяне на счетоводни статии. *Той се състои от няколко отделни, относително самостоятелни, но взаимосвързани и последователни стадии: първично отчитане; текущо счетоводно отчитане; периодично приключване (годишно или междинно)*. На всеки от стадията на счетоводно-отчетния процес се извършват определени действия и процедури при съблюдаване и прилагане на съответните научнообосновани и правнорегламентирани с международни и (или) с национални нормативни актове концепции, принципи, правила, изисквания,

⁶ Вж. Филипова, Ф., Н. Градев. МСФО: Международни стандарти за финансови отчети или Международни стандарти за финансови отчитане? - Списание на ИДЕС, 2005, N 4.

методи, бази и т.н. Важно място в системата от нормативни актове у нас сега имат МСФО.

Същевременно не би било излишно проблемът да се интерпретира и в чисто *лингвистичен аспект на превода от английски език*. Оригиналното наименование, прието от Борда за МСС, е *“International Financial Reporting Standards”*. Българският еквивалент на думата *“reporting”* е *“отчитане”*, а понякога тя се превежда и като *“докладване”*. В конкретния случай, тя е използвана от Борда за МСС за *идентифициране на процеса по формирането на финансовата информация и представянето ѝ във финансовите отчети*. Безспорно в стандартите се съдържат разпоредби и указания и относно елементите, съдържанието и формата на самите отчети и реда на съставянето им като материален носител на крайния продукт на единния счетоводно-отчетен процес. *Това обаче не е единственото и определящото в тях*. В английския език за термина *“отчети”* се използват думите *“statements”* и *“reports”*. Ако създателите на МСФО са имали предвид единствено финансовите отчети, но не и процеса на създаването на подлежащата за включване в тях информация, те биха използвали тези термини, а не думата *“reporting”*.

В подкрепа на твърдението, че по-правилното пълно наименование е *“международни стандарти за финансово отчитане”*, а не за финансови отчети, което от своя страна доказва, че *обхватът на финансовото счетоводство не се ограничава само до изготвяне на финансови отчети*, могат да се представят и следните няколко аргументи:

1. След 2001 г. Бордът за МСС въвежда като ключова дума в своята работа термина *“конвергенция”*, т.е. приближаване между различните национални счетоводни бази, като за целта той започва съвместно и много по-усилено да работи с редица водещи национални счетоводни създатели. Ако предхождащият процес на счетоводно хармонизиране, развил се със създаването на Борда през 70-те години на ХХ век, е насочен главно към преодоляване на различията в крайния продукт на отчетния процес – счетоводните (финансовите) отчети, при относителното запазване на различните национални счетоводни особености и бази, то конвергенцията е насочена *много по-дълбоко към преодоляване на различията, в т.ч. и по отношение на първичното и текущото счетоводно отчитане*, главните изисквания към които се регламентират в националните счетоводни актове.

Следователно съвременният процес на счетоводна конвергенция изисква постепенното преодоляване на различията както при текущото, така и при периодичното отчитане, т.е. в *цялостния обхват на финансовото счетоводство*, така че да не се налага извършване на преизчисления или предварителна подготовка за изготвянето на отчет по МСС/МСФО, а естествено да се извлича информацията от текущата финансова отчетност за нуждите на тези стандартизирани отчети. Израз на това разбиране на Борда (*от хармонизация към конвергенция*) е и фактът, че от 2003 г. той променя

наименованието на своите стандарти - от Международни счетоводни стандарти (МСС), насочени главно към принципите и правилата за изготвяне на финансовите отчети, които са израз на периодичното приключване, към Международни стандарти за финансово отчитане (МСФО), *които целят регламентиране на относително еднакви правила за осъществяване на целия, единен счетоводно-отчетен процес, вкл.о и на крайния му продукт – финансовите отчети*. Ако и при конвергенцията усилията са насочени отново и единствено към уеднаквяване на правилата и принципите за изготвяне на самите отчети и останат съществени различия между националните счетоводни бази в частта на текущото отчитане, това би означавало неразбиране на новата цел и стратегия на такава водеща международна институция каквато е Бордът за МСС.

2. Подчертаното пресилено разделяне на модела на текущото счетоводно отчитане от този при изготвяне на финансовите отчети, в резултат от което някои специалисти възприемат, че МСФО са насочени единствено към отчетите, има и *определен комерсиален контекст*. Той се изразява в това, че е налице стремеж изготвянето на отчет по МСС/МСФО да остане запазена територия, специален високодоходен вид бизнес-услуга, която могат да изпълнят единствено големите счетоводно-одиторски фирми и изтъкнати консултанти. Така изкуствено се фаворизират този вид отчети, като пресилено се втъпява изключителната трудност при тяхното изготвяне, породена както от сложността на самите МСС/МСФО, така и от неправилно изтъкваната липса на пряка връзка между текущото отчитане и финансовия отчет. Всичко това цели повишаване цената на услугата “изготвяне на отчет, преизчислен от национални по международни счетоводни стандарти”.

3. След като една от възможностите за прилагане на МСФО е *те да бъдат първична счетоводна база* (както е у нас по отношение на определен кръг предприятия – главно големите, финансово-кредитните и публичните), регламентирана от националното законодателство, то чрез тях неизбежно се третират и основни въпроси на текущото счетоводно отчитане (*съставна част на финансовото счетоводство*), стандартизирането на което улеснява самия процес на изготвяне на финансовите отчети. Следователно, както е случаят в България, а също и по отношение на публичните компании в ЕС и в редица други страни, *МСФО се превръщат в единствена счетоводна база, която е основа на целия отчетен процес, вкл. и на изготвянето на финансовите отчети по отношение на определена група предприятия*. Разбира се, общоизвестни и незначими въпроси от етапа на първичното и текущото счетоводно отчитане нямат място в обхвата на МСФО, но онези, които влияят съществено на информацията в отчетите като първоначално признаване и оценяване; класификация на отчетни обекти; приблизителни оценки; последващо оценяване; корекции в оценките и в основните предположения и т.н., заемат централно място в тях.

4. Крайната цел на МСС/МСФО е безспорна – уеднаквяване на принципите и правилата при изготвяне и представяне на информацията във финансовите отчети. Но най-удобен и рационален начин за това е *още в хода на самото първично и текущо счетоводно отчитане* да се прилага системата от тези принципи и правила. В противен случай, разходите на големите компании по преизчисляване и преработване на отчетите съобразно един счетоводен модел, какъвто е този на МСС/МСФО, едва ли значително ще намалее.

5. Фактът, че МСФО са насочени не само към отчетите, но към целия процес на счетоводно отчитане проличава и от *същността и наименованието на редица счетоводни принципи и предположения*, регламентирани в тях като: принцип за текущото начисляване; принцип за съпоставимост на приходи с разходи; принцип за признаване на приходи и др. Всички тези принципи трябва да се приложат не само при изготвянето на самия финансов отчет, а текущо – още в момента на възникването на съответните сделки и събития.

6. Ако МСФО са насочени единствено към информацията в отчетите и не се занимават с това какви правила трябва да се прилагат при първичното и текущото отчитане, т.е. ако целта на тези стандарти естествено би се постигнала, независимо от това как е осъществяван предхождащият отчетен процес, едва ли биха възникнали *множеството трудности, с които се сблъскват българските предприятия, които трябва да изготвят за първи път отчет по МСС в края на 2003 г.* Появилите се проблеми не бива да се обясняват единствено с липсата на необходимия опит и познания в областта на МСС; с неправилното отношение на ръководството към проблема “преминаване към МСС”; с организационни слабости и т.н., а преди всичко с чисто професионалния проблем, че *текущото счетоводно отчитане в много от тези предприятия не отговаря на философията и изискванията на МСС/ МСФО*. Или цялостното и правилно прилагане на МСС/МСФО налага *целият отчетен процес да се подчинява на техните изисквания*, което е максималната, крайната цел на счетоводната конвергенция. Това е идеята на Борда за МСС, наименувайки от 2003 г. стандартите “*Международни стандарти за финансово отчитане*”. Разбира се, отделните регионални общности, държави и конкретни предприятия, които са възприели МСФО/МСС, сами трябва да решат как ще постигнат тази цел.

7. МСФО третират единствено *въпроси, които са обект на финансовото счетоводство, на финансовата отчетност*. Обяснимо и логично е, че те нямат основание да се занимават с проблемите на управленското счетоводство. Може би една част от привържениците на тезата, че МСФО трябва да се превеждат като *стандарти за финансови отчети*, отъждествяват текущото счетоводно отчитане с управленското счетоводство, поради което смятат, че проблемите на тези (може би идентични според тях) отчет-

ни сфери не могат, не бива и не са в обхвата на МСФО. Според нас *и управленското, и финансовото счетоводство включват трите класически стадия на единния отчетен процес – първично, текущо и периодично отчитане*, поради което е *неправилно финансовото счетоводство да се ограничава единствено до процеса на изготвяне на финансовите отчети*. То включва също етапите на първично и текущо отчитане, където е възможно до голяма степен *припокриване с управленското счетоводство, но не и напълно*. Основните различия тук остават в обхвата на отчетните обекти, степента и признаците на аналитичност на информацията, в нейната оперативност, както и в характера на формираните показатели и техните адресати. Следователно, ако финансовото счетоводство се разглежда като един цялостен процес на регистриране, текуща обработка и периодично представяне на финансова информация (за имущественото и финансовото състояние на предприятието, за осъществената дейности и за промените в нея) чрез изготвяне на финансовите отчети, предназначени за външни потребители, *то МСФО третираат най-съществените, сложни и пораждащи трудности проблеми, които биха могли да възникнат във всеки стадий, през който преминава финансовото отчитане*. Няма спор, че те не са предназначени и не третират въпросите на управленското счетоводство на който негов етап, въпреки че в някои по-нови стандарти, какъвто е например МСФО 8 Отчитане по сегменти, *се подчертава връзката между вътрешната, управленска отчетност и логиката на сегментното представяне и оповестяване*.

Неточният превод, неправилното тълкуване и употреба на пълното наименование на МСФО за съжаление оказват влияние и върху актовете на висшите органи и институции у нас. Типичен пример за това е промяната в Закона за счетоводството (ДВ, бр. 96 от 2004 г.) относно приемане на *Национални стандарти за финансови отчети за малки и средни предприятия (НСФОМСП)*. Анализът на тези стандарти показва, че от всичките 30 броя само 4 (№ 1, 7, 9, 34) се отнасят изцяло за финансовите отчети и още един - частично (№ 27). Целта, съдържанието и предназначението на всички останали 26 стандарта са посветени на въпроси на текущото счетоводно отчитане, а именно: признаване, оценка, класификация и т.н. на съответните счетоводни обекти. Още в началото на всеки стандарт при дефиниране на неговата цел е посочено, че той *“определя реда за счетоводното отчитане на...”*. Тази цел и предназначение са изрично посочени и в заглавията на 9 от тях (№ 2, 4, 13, 20, 22, 27, 28, 31, 40). Следователно както в МСФО, така и в НСФОМСП *се регламентират главно счетоводно-отчетни процеси, действия, процедури, изчисления, които са основата на финансовото счетоводство*. Разбира се, напълно естествено е в тях да се съдържат и принципите, правилата и изискванията, отнасящи се за самите финансови отчети като краен продукт на счетоводното отчитане,

предназначени за различните видове потребители, централно място сред които заемат инвеститорите.

Финансовото счетоводство е насочено преди всичко към събиране, обработване и представяне на *историческа финансова информация*. Според А. Свраков “финансовото счетоводство е това, посредством което се установяват финансовият резултат и финансовото състояние на предприятието; чрез финансовото счетоводство става възможно да се оцени счетоводната стойност на предприятието към определен момент от време. Поради това обект на финансовото счетоводство могат да бъдат само стойностите на активите, пасивите и свързаните с тях приходи и разходи.”⁷ “...Чрез финансовото счетоводство се реализират търговските отношения и се представя бизнеса като цяло”.⁸

Според Т. Трифонов “предмет на финансовото счетоводство е “...събирането и обработването на отчетните данни за извършените стопански и финансови операции, съставянето на счетоводните отчети и последваща интерпретация на обобщените в тях данни”.⁹ Той свързва възникването на финансовото счетоводство с развитието на предприемаческия капитализъм и формирането на акционерните дружества.¹⁰ В обхвата на финансовото счетоводство авторът поставя не само счетоводното отчитане и представяне в счетоводните отчети на различните счетоводни обекти (ДА, КА и т.н.), но и финансово-счетоводния анализ на дейността на база данни от отчетите. Той приема, че “корпоративният счетоводен анализ е част от финансовото счетоводство”.¹¹

Подобен е подходът и в преобладаващата западна практика - като завършващи части (модули, теми) на курсовете по финансово счетоводство, както и на едноименните учебници се разглеждат проблемите на коефициентния анализ и изчисляването на различни показатели по данни от финансовите отчети. *Означава ли това обаче, че този финансово-счетоводен анализ е елемент, неразделна част от обхвата на финансовото счетоводство, или по-скоро включването му към него, е преди всичко методически подход за изясняване предназначението и ролята на информацията, представяна във финансовите отчети?* По-скоро сме склонни да приемем *второто*. Аргументи за това са следните:

- финансовото счетоводство и финансово-счетоводният анализ използват различен инструментариум, независимо че обектът им е един и същ – дейността на предприятието;

⁷ Свраков, А. Развитие на счетоводството и одита в условията на българския преход. - В: Годишник на ИДЕС. С., 2008, с. 145.

⁸ Пак там, с. 153.

⁹ Трифонов, Т. Финансово счетоводство. С.: Тракия-М, 1999, с. 21.

¹⁰ Пак там, с. 20.

¹¹ Пак там, с. 22.

- финансовото счетоводство създава информационната база на анализа, а той чрез своите способности и средства я интерпретира с цел оценка на финансовото състояние и резултатите от дейността на предприятието;
- финансово-счетоводният анализ може да използва и нефинансова информация (в проценти, дялове и др.), каквато не е характерна за финансовото счетоводство.

Същевременно Т. Трифонов на едно място¹² разглежда финансовото счетоводство като *“базисен раздел”* на счетоводството наред с обслужващото книговодство, производственото счетоводство, управленското и корпоративното счетоводство, а на друго място¹³ така изброените той нарича *“етапи в развитието на счетоводната наука”*. Кое е вярното, правилното относно финансовото счетоводство - *дали то е дял, част от цялостната счетоводна наука със свой специфичен предмет и инструментариум? Или по-скоро е един логически оформил се етап от развитието на счетоводството, обусловен от външните икономически условия, в които то функционира, като се базира на общите методологически основи, но през призмата на определени специфики в целите, предмета и методическите способности*. Т. Трифонов смята, че между *“финансовото и управленското счетоводство има много непосредствена връзка, но същевременно и относителна обособеност”*.¹⁴ Като свързващо звено между двете той приема изчисляването на себестойността на произведената продукция, а като специфичен предмет на всяко едно от тях, както следва:

- за финансовото счетоводство – *“финансово-счетоводно отразяване на активите и пасивите и съизмерването на приходите и разходите за изготвяне на обобщени счетоводни измерители за движението на стойността на фирмата”*;¹⁵

- за управленското счетоводство - *“вътрешнофирменото счетоводно изследване на динамиката на приходите и разходите на основата на данните на финансовото счетоводство за целите на цялостната организация на счетоводната система”*.¹⁶

Като отличителна черта на финансовото счетоводство (за разлика от управленското) Т. Трифонов посочва счетоводните принципи.¹⁷ Управленското счетоводство в по-малка степен се занимава с отчитане на сделки (главно тези, които са свързани с разходите). То е насочено повече към бъдещето, като събира информация за стратегическо планиране и прогнозиране, изготвя фирмените бюджети и установява отклоненията от тях,

¹² Трифонов, Т. Финансово счетоводство..., с. 19.

¹³ Трифонов, Т. Теория на счетоводството. С.: Тракия-М, 1999, с. 15.

¹⁴ Трифонов, Т. Финансово счетоводство..., с. 53.

¹⁵ Пак там, с. 54.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там, с. 27.

което пък от своя страна служи за нуждите на вътрешнофирмения контрол. Приходите, но най-вече разходите с цел тяхното оптимизиране и постигане на по-голяма печалба, са основният фокус на управленското счетоводство.

От своя страна финансовото счетоводство се базира на принципа на двойното записване и на балансовото равенство, върху който е изградена цялостната концепция на финансовите отчети с обща цел. Изготвянето на тези отчети е водеща задача за това счетоводство, защото тяхната цел е:

- да предоставят информация за вземане на решения на доставчиците на капитала в предприятието. Тази информация обхваща не само реализираните приходи, направените разходи и постигнатия резултат (което е в обхвата на управленското счетоводство), а също и финансово-икономическото състояние на предприятието, промените в неговия собствен капитал, всички възможни източници за промяна на собствения капитал и дохода, вкл. и нереализираните печалби и загуби, паричните потоци, източниците на финансови и пазарни рискове, методите за признаване и оценка на представените счетоводни обекти и др.;

- да служат на ръководството при вземане на решения, планиране и оценка на дейността;

- да дадат информация относно спазването на определени регулативни изисквания.

Ако принципите на финансовото счетоводство са общоприети и задължителни за всички при изготвяне на отчетите (GAAP), то тези на управленското счетоводство са специфични за всяко предприятие, свързани са тясно със съществуващите подходи и концепции на финансите, икономикса, фирменото управление и трябва да са съобразени с три неща: неговата фирмена стратегия, начина на управление на дейността и подхода при управление на рисковете. Освен това управленското счетоводство прилага подходи и способности, различни от тези във финансовото счетоводство, като се обособяват: управленско счетоводство на база стандарти (standard management accounting); планиране и отчитане на разходи на база отделни дейности (activity-based costing); планиране на база маргинални разходи (marginal costing) и др. Следователно обхватът, целите, функциите и методическият инструментариум на тези две части на счетоводството *се различават, независимо че те са и тясно свързани помежду си*. Управленското счетоводство подпомага процеса на вземане на решения чрез планиране на дейността (изготвяне на планове, бюджети) и контролиране изпълнението на тези бюджети. По-конкретно то:

- участва при установяване себестойността на продукцията и услугите;

- подпомага ръководството при планиране на печалбата и изготвяне на бюджетите;

- определя поведението на разходите и как ще се промени печалбата при промяна в ръста на приходите и в обема на производството;

- сравнява фактическите разходи и финансови резултати с планираните такива и анализира причините и факторите, довели до тези отклонения;
- предоставя информация за себестойността и за продажбите, необходима на ръководството за вземане на решения;
- изготвя детайлни справки, отчети и анализира информацията, като това става на ниво отделна част, сегмент, отдел, продукт, функция в предприятието, а не обобщено за цялото предприятие.

В българската счетоводна литература разграничаването на тези две направления на счетоводството започва *след началото на прехода към пазарна икономика, т.е. след 90-те години на XX век.*¹⁸ Дотогава термините “управленско” и “финансово” счетоводство не са били популярни у нас. С определен смисъл се е използвало понятието “калькуляционно счетоводство” (счетоводство на разходите, производствено счетоводство), обхващащо основно процесите по отчитане на разходите и калкулиране на себестойността в производствените предприятия. Не само при социализма, но и през периодите преди това в България не са били използвани термините “управленско” и “финансово” счетоводство. Основните причини за това са следните:

1. Липсата на големи предприятия, нуждаещи се от солидно външно финансиране, както и недоразвитият капиталов пазар у нас преди 9.IX.1944 г. не са формирали сериозни и мотивирани външни потребители на счетоводната информация. Счетоводството е било преди всичко за обслужване на информационните нужди в предприятието, като обикновено ръководството и собствениците са били едни и същи лица. При социализма основният адресат на отчетната информация е държавата-собственик, което обезсмисля делението на потребителите на вътрешни и външни, т.е. ограниченият и специфичен характер на потребителите на счетоводната информация в България, както и характерът на икономиката и икономическите субекти, обусловени от съществуващия политико-икономически строй и натрупаната историческа традиция, оказват влияние върху формиране на клоновете на счетоводството.

2. Липсата на значим брой мотивирани външни инвеститори също намалява ролята и значението на финансовото счетоводство или в по-малка степен налага разграничаването му от управленското.

¹⁸ Вж. Трифонов, Т. Управленско счетоводство, част първа. С.: Сиела, 1998; Трифонов, Т. Теория на счетоводството...; Трифонов, Т. Финансово счетоводство...; Йонкова, Б. Управленско счетоводство. С.: Ромина, 2006; Павлова, М. Управленско счетоводство. С.: Ромина, 2002. И до 2011 г. обаче *не съществува единство и еднозначно приемане* на тези термини сред българските учени и специалисти по счетоводство. Доказателство за това е, че в учебните програми по счетоводство на няколкото ни висши училища се срещат както дисциплината “Финансово счетоводство”, така и почти идентичната ѝ по съдържание “Счетоводство на предприятието”.

3. Плановият централизиран тип икономика, държавно-фиксираните цени при социализма, липсата на свободен пазар и на конкуренция променят акцентите и подходите на калкулационното (управленското) счетоводство, както и обезсмислят прилагането на голяма част от общоприетите принципи на финансовото счетоводство, например действащо предприятие, предпазливост, приоритет на икономическо съдържание пред правна форма и др.

Следователно ясното разграничаване на приложното поле, обхвата и различията между двете направления в счетоводството – управленско и финансово, може да се направи *само в страни, където са налице съответните общественно-икономически предпоставки за тяхното съществуване, а именно:*

- свободна конкуренция и пазарен тип стопанство;
- по-големи предприятия, ползващи външно финансиране, главно чрез капиталовите пазари;
- солидна група външни заинтересувани потребители, вкл. строги регулативни органи;
- корпоративно управление, базиращо се на агентски отношения (наемане на професионален мениджърски управленски екип).

Обективната липса на тези предпоставки в България налага счетоводството по-скоро да се подразделя на отраслов признак, например промишлено, търговско, счетоводство на строителните, на селскостопанските предприятия, като всички те ползват един фундамент – формиралата се на базата на наблюдението, опита и научния анализ счетоводна теория.

След 90-те години на миналия век постепенната промяна в общественно-икономическата среда и свързаната с това нова правна регламентация на счетоводството позволяват и в България да започнат да се открояват двете направления – управленско и финансово. Сред публикациите в българските професионални издания и научните дискусии през последните 20 години обаче се забелязва *преобладаващ интерес към въпросите на финансовото счетоводство* за сметка на управленското. Вероятните *причини* за това са:

1. У нас проблемите по отчитане на разходите, калкулиране себестойността на продукцията и услугите, както и техния анализ, имат добре разработена основа. С безспорни приноси в това отношение са изтъкнати български учени като: проф. Д. Добрев, проф. Б.Бойчев, проф. И. Душанов, проф. М. Димитров, проф. Д. Дамянов, проф. Г. Генев, доц. Н. Градев и др. Далеч по-непознати след прехода се оказват общоприетите счетоводни принципи, концепциите на международните счетоводни стандарти и подходите за изготвяне на финансови отчети, адресирани към заинтересуваните външни лица – инвеститори, банки-кредитори, чуждестранни доставчици, регулатори, рейтингови агенции и др.

2. Тъй като основните правила за изготвянето на финансовите отчети подлежат на регламентиране чрез закони, стандарти, разяснения и т.н.,

съществуващата нормативна уредба може да бъде реален обект на дискусии и професионални изследвания. Такава уредба относно правилата на управленското счетоводство липсва, а достъпът до вътрешните правила в тази област в дадено предприятие обикновено не е лесен за изследователите и специалистите. Това до голяма степен създава усещането за negliжиране на проблемите на управленското счетоводство както от гледна точка на научните изследвания, обучението и преподаването му, така и в практиката. Крайният резултат е неособено добре подготвени управленски счетоводители и дефицит от знания, кадри и подходи за ефективно вътрешнофирмено управление на разходите, тяхното планиране и контролиране.

Изхождайки от разбирането, че финансовото счетоводство постоянно се опитва да отговори на нуждите и очакванията на променящия се социално и икономически свят, *съвременното развитие на икономиката и корпорациите повдигат някои нови и недостатъчно решени въпроси:*

1. Налице ли е промяна в *същността, целите и инструментариума* на тези две съставни части на счетоводството?

2. Има ли промяна в обхвата им? Рязка ли е границата между тях, или е съществува известно информационно *преливане* и как различните заинтересувани лица реагират на това?

Могат да се представят редица аргументи и примери, които говорят, че *днес е налице преливане и опит от страна на специалистите и счетоводните регулатори да се премахне ясната граница между управленското и финансовото счетоводство:*

- Във финансовите отчети трябва да се дава информация за рисковете – МСФО 7; за ключовите преценки на ръководството - МСС 1; информация по сегменти – МСФО 8; информация за обезценките по генериращите я единици – най-вече относно репутацията съгласно МСС 36. Всички тези изисквания за детайлно оповестяване на различните елементи във финансовите отчети, в т.ч. на разходи, приходи и резултати, е възможно да се спазят единствено ако се ползва информация от *вътрешната отчетност, т.е. от управленското счетоводство*. Следователно нарасналото изискване за прозрачност на информацията във финансовите отчети с цел външните потребители по-добре да направят преценка за своите икономически решения налага *част от вътрешната управленска отчетност да се извади на показ*, което определено се посреща от компаниите и техните ръководства с негативизъм.

- Разширеното прилагане на справедливата стойност, което е продиктувано от нуждата да се оценяват и отчитат рисковете, вкл. флукуациите на пазара, също е доказателство за *промяна в част от инструментариума и концепциите на финансовото счетоводство*. То все повече се насочва към *икономикса на предприятието* (което е характерно за управленското счетоводство), а не единствено към безпристрастното отразяване на сделките и събитията, базирано на двойното записване.

- Изискванията финансови отчети, особено за регулираните предприятия и тези от обществен интерес, да се представят на по-къси периоди от една година, е опит информацията от финансовото счетоводство да се използва *за по-оперативни цели*, което е характерно за информацията от управленското счетоводство.

- Повишените изисквания в счетоводните стандарти за *оповестяване на нефинансова информация* (особено свързана с рискове, управленски преценки и предположения), също доказва, че в *съвременните условия обективните обстоятелства налагат между управленското и финансовото счетоводство да не се поставя строга разделителна граница, а второто да ползва част от подходите и информацията на първото.*

Финансовото счетоводство обикновено се разглежда като процес, при който икономическата дейност на едно предприятие се измерва, обобщава и представя приоритетно на органи и лица, намиращи се извън него. То придобива своята значимост далеч преди появата на учени в областта на счетоводството и счетоводните теории, т.е. корените му се крият в практиката. Днес финансовото счетоводство е силно повлияно от различните правителствени институции и от професионалните организации в отделните страни. Върху тях обаче първостепенно въздействие оказват многобройните икономически, политически и социални фактори.

Финансовото счетоводство в съвременния смисъл на това понятие се появява най-рано в икономически най-развитите страни – Великобритания и САЩ. Особена роля върху неговото развитие оказват публикациите на двама американци W. Paton и A. Littleton,¹⁹ появили се през 20-те - 30-те години на XX век. Те формулират единен модел за определяне на дохода (печалбата), извлечен от тогавашната счетоводна практика, който, приемайки че доходът е превишението, възникващо от периодичното съпоставяне на приходите и разходите, премества вниманието на потребителите на счетоводната информация от счетоводния баланс към сметката (отчета) за приходите и разходите. През този период последната вече става задължителен елемент на финансовия отчет, като показва резултатите от осъществяваната през отчетната година дейност.

Поради по-ранното и бързо развитие на финансовото счетоводство в страните с развити капиталови пазари анализът на историческото развитие

¹⁹ Вж. Paton, W. Accounting Theory. New York: Ronald Press, 1922; Paton, W. (ed.). The Accountant's Handbook, 2nd edition. New York: Ronald Press, 1932; Paton, W. and A. C. Littleton. An Introduction to Corporate Accounting Standards. Sarasota, FL: American Accounting Association, 1940; Littleton, A.C. What is profit? - The Accounting Review, 1928, 3 (3), p. 278-288; Littleton, A.C. Accounting Evolution to 1900. American Institute Publishing, New York, 1933; Littleton, A.C. Concepts of income underlying accounting. - The Accounting Review, 1937, 12 (1), p. 13-22; Littleton, A.C. A genealogy for "cost or market." - The Accounting Review, 1941, 16 (2), p. 161-167; Littleton, A.C. Significance of invested cost. - The Accounting Review, 1952, 27 (2), p. 167-173.; Littleton, A. C. The Structure of Accounting Theory. Sarasota, FL: American Accounting Association, 1953; Littleton, A. C. and B. Yamey (eds.). Studies in the History of Accounting, Homewood, IL: Irwin Inc., 1956.

на финансовото счетоводство ще бъде насочен главно върху тях. Както беше посочено, финансовото счетоводство в съвременния смисъл на думата възниква в началото на XX век и преди всичко в англо-саксонски страни като Великобритания и САЩ. През този период американските предприятия са обект на публично и частно регулиране: първото е свързано с листването им на борсата, а второто – с регулиране определянето на рейтинга им. Редица изследвания установяват,²⁰ че такива регулации създават норми и стимули компаниите да докладват, да представят информация за приходите, разходите и финансовите си резултати. И по-конкретно, регулирането на рейтинга кара американските предприятия от сферата на обществените услуги през този период да представят повече и по-често информация относно финансовите си резултати в сравнение с нерегулираните компании. Друга констатация е, че регулираните компании от обществения сектор, вкл. ж.п. компаниите, по-често представят отчети за приходите и разходите (ОПР) в сравнение с данните от счетоводния баланс. Това потвърждава твърдението, че в началото на XX век значението на ОПР силно нараства, защото те се превръщат във важен източник за оценка как и доколко корпорацията генерира богатство. Ако до края на XIX век балансът е бил основният информационен източник, настъпилата после промяна обяснява важни неща, свързани с генезиса и целите на финансовото счетоводство.

Доминирането на счетоводния баланс до края на XIX век се обяснява с факта, че той дава информация за опазването на собствеността като функция на ръководството, а за ранните инвеститори в ценни книжа това е съществен въпрос, защото те са търсели сигурни инвестиции. Информация за материалната обезпеченост на кредитите се е получавала и от баланса банките, но нарастването на финансовите нужди и на нуждата от собствен капитал на корпорациите обуславя важността на ОПР. Същевременно голямо влияние върху ограничаването на публичната оперативна информация и тази, свързана с печалбите, са оказали факторите, свързани с конкуренцията. Печелившите предприятия не са искали да се разкриват пред конкурентите или да дават основание персоналът да претендира за увеличение на заплатите. До началото на XX век в САЩ властва минималното оповестяване на счетоводна информация, особено тази за дохода, и фокусирането е върху счетоводния баланс.²¹

²⁰ Archambault, J., M. Archambault. The effect of regulation on statement disclosures in the 1915 Moody's Manual. - Accounting Historians Journal, June 2005, Vol. 32, N 1; Benson, B. Required Disclosure and Stock Market: An Evaluation of SEC Act of 1934. - The American Economic Review, March 1973, Vol. 63, N 1.

²¹ Някои от ранните индустриални тръстове в САЩ са били особено потайни. Дж. Рокфелер ръководи "Standard Oil" (създадена през 1870 г.) при стриктна политика на финансова секретност. Тази голяма компания, както и друга с подобни мащаби – "The Sugar Trust" (основавана през 1887 г.) не публикуват никакви отчети до 1907 г.! В същото време акциите им активно са се

Необходимо е да се добави и това, че през 70-те години на XIX век бизнесът в САЩ е недоволен от твърде високите цени в американските железници. Възникналият дебат довежда до регулиране на железниците и на обществените услуги. През 90-те години на XIX век е налице увеличение на индивидуалните инвестиции в ценни книжа и разрастване на американските фондови пазари. В резултат от това се повишават информационните нужди на инвеститорите, което налага въвеждането на някои изисквания относно информацията, която трябва да представят публичните компании. *Това поставя основите и дава начален тласък за развитие на финансовото счетоводство.* Проучвания от началото на XIX век сочат,²² че предприятията в сферата на обществените услуги, особено ж.п. транспортът, както и листваните компании, са били по-склонни да представят ОПР в сравнение с тези от другите индустрии и нелистваните. Така отново се потвърждава посоченото, че *рейтинговото регулиране и регулирането на пазара на ценни книжа са катализаторите за изготвяне и публикуване на ОПР.*

Железниците са първите компании, заявили нужда от външно финансиране от инвеститори, което особено силно проличава около средата на XIX век в САЩ. Този процес е съпътстван с доброволно представяне от тяхна страна на обемни и подробни отчети. През 80-те години на XIX век американските железници укрепват и нуждите им от капитал намаляват. През 1866 г. Ню-Йоркската фондова борса създава своите първи регулации относно публичните компании, вкл. изискването за годишен отчет, състоящ се от баланс. От 1895 г. той трябва да включва и ОПР, а от 1910 г. се изискват и междинни отчети, ограничава се използването на някои счетоводни подходи и се въвежда задължение за оповестяване на значима информация и одит на отчетите. До 1913 г. рейтинговите компании в САЩ са определяли единствено рейтинга на железниците, а след този период – и рейтинга на предприятията от обществените услуги и на промишлени компании. Това е било необходимо, за да се привличат дребни инвеститори, както и инвеститори за листваните компании.

Така 80-те и 90-те години на XIX век са вододелен, повратен момент в развитието на счетоводната практика в САЩ. Въпреки че железниците са оповестявали финансова информация още през средата на века, публичните финансови данни на повечето други компании са откъслечни. Към 1900 г. започва дебатът относно ползите и разходите, свързани с финансовата отчетност. Големите компании са остро критикувани от различни лица и институции, което повдига въпроса за подобряване на

търгували на борсата и са имали голяма пазарна капитализация, базираща се на стабилната им дивидентна политика. (вж. *Waymire, G., S. Basu. Accounting is an evolved economic institution, www.ssrn.com, March 2011*).

²² Вж. *Archambault, J., M. Цит. съч.; Flesher, Previts & Samson. Illinois Central Railroad. - Accounting Historians Journal, June 2006, p. 3 -23.*

тяхната публична финансова отчетност.²³ Счетоводителите също защитават по-доброто финансово оповестяване и важността на независимия одит. Според D. Hawkins причините за доброволно оповестяване на финансова и друга информация от страна на компаниите са:²⁴

- признаване от страна на ръководството на публичната му отговорност;
- критиката на реформаторските групи в обществото;
- федералните правителствени регулации, например Законът за ценните книжа в САЩ от 1934 г.;
- нарастващото влияние на счетоводната професия;
- силната зависимост на компаниите от външни източници на капитал.

Друга причина за по-детайлна външна отчетност изтъкват Merino и Neimark.²⁵ Според тях фирмите са правили това, за да избягнат политическите разходи от по-голяма правителствена регулация.

В началото на XX век някои специалисти, твърдят, че финансовото оповестяване може да има негативни икономически последици като ползване на информацията от конкурентите, паника сред инвеститорите и др. През 1927 г. проф. Ripley от Харвард издава книгата “Main street and Wall street”, в която коментира последиците от реални случаи, свързани с некачествена информация в публикувани от дадени компании отчети.

В повечето от изследванията, посветени на развитието на финансовата отчетност в началото на XX век, се заключава, че оповестяването на финансова информация през този период е различно, както са различни и мотивите на компаниите, заради които са го правили. Към момента счетоводителите не са имали ръководства относно изготвянето на финансовите отчети, което е водело до голямо разнообразие в отчетната практика. Публикуваните финансови отчети в САЩ и Великобритания през XIX и началото на XX век са адресирани до акционерите и са подписани от президента на компанията. Отчетът почти винаги е съдържал счетоводен баланс, а качеството на останалата информация е варирано силно при различните компании. Финансовата информация често е била непълна, противоречива и обект на манипулация, но с течение на времето тези проблеми започват да се решават. Най-големите недостатъци на счетоводната практика от XIX век според R. Brief са “неуспехът да се направи разлика между актив и разход и систематично да се разпределят разходите, направени за придобиване на нетекущи активи.”²⁶ *Като обобщение може да се*

²³ . Вж. Brief, R. Corporate financial reporting at the turn of the century. - Journal of Accountancy, May, 1987, p. 142-159.

²⁴ Пак там, с. 150

²⁵ Пак там, с. 152

²⁶ Arnold, A. J. Should historians trust late nineteenth-century company financial statements? - Business History, 1995, Vol. 38, N 2, p. 10.

посочи, че концепциите за изготвянето на финансовите отчети и посоката на развитие на финансовата отчетност са в пряка зависимост от икономически, правни и професионални фактори.

САЩ са единствената страна в света, в която първо се създава правителствен регулатор (Комисията по ценни книжа - SEC), който да следи за спазването на счетоводните принципи, преди да има орган, който да формира самите счетоводни правила. В продължение на 45 години - до 1978 г., SEC отхвърля всякакво отклонение от историческата цена, а от 1938 - 1939 г. започва да ползва помощта на частния сектор при разработване на счетоводните правила (Американски институт на експерт-счетоводителите). През 1973 г. се създава Американският борд за финансово-счетоводни стандарти (FASB), който основно поема тези функции и променя властващия до момента счетоводен подход "приходи - разходи", давайки предимство на подхода "активи - пасиви". Според FASB по-разумно е първо е да се стигне до професионален консенсус относно това дали дадена операция поражда актив или пасив, а след това да се определя сумата на съответните приходи или разходи. Този подход заема централно място в концептуалната рамка на страната. FASB е първият счетоводен създател в света, публикувал такава рамка.

Във викторианска Англия липсата на задължително финансово оповестяване, характерно за стопанските предприятия, подобно на САЩ, контрастира на практиката на отчитане от страна на предприятията от сферата на обществените услуги, застрахователните компании, банките и железниците, чиито дейности са подлежали на по-стриктно регулиране и отчитане. Според R. Parker различният начин на третиране и регулиране на публичните компании е бил свързан с „монопола, привилегиите и сигурността”,²⁷ характерни за съответните компании, извършващи дейности от обществен интерес, а не толкова заради защитата на акционерите. Британският парламент още в средата на XIX век (1844 г. – Joint Stock Banks Regulation Act) въвежда изискване за публикуване на отчети от банките. Целта на тези регулации е да се увеличи доверието на акционерите и обществото към съответните компании и да се намали рискът от техния банкрут.

Колкото повече компаниите започват да обвързват своите годишни бонуси с размера на счетоводната печалба и да използват компенсации, базирани върху собствени капиталови инструменти, толкова повече висшето ръководство става по-чувствително към начина на измерване и оценяване на финансовия резултат. От 90-те години на миналия век години насам става обичайна практика финансовите аналитици да публикуват прогнози относно печалбите и натрупванията на публичните компании и

²⁷ Lorens, M. Financial crises and the publication of the financial statements of banks in Spain 1844 - 1868. - Accounting Historians Journal, Dec. 2004, Vol. 31, N 2, p. 54.

техните ръководители разбират, че цените на акциите им ще пострадат, ако отчетените резултати са под прогнозните. Това засилва процеса на лоби-зъм от страна на големите компании върху счетоводните създатели относно регламентиране на счетоводни правила, водещи до отчитане на желаните финансови резултати, както и засилване на проявите на т. нар. управление, манипулиране на финансовия резултат (earnings management).

Като обобщение може да се посочи, че появата и развитието на капиталовите пазари променят подхода към изготвянето на счетоводната информация. Това води до разделянето ѝ в две групи:

- *финансова информация* – чрез нея се измерват настоящите натрупвания и осъществените сделки и на нейна база инвеститорите правят оценки за бъдещите натрупвания;

- *управленска информация* – чрез нея ръководството контролира извършените разходи и планира бъдещите натрупвания.

Имайки предвид, че характерът на решенията, които трябва да вземат мениджърите, е значително по-различен от този на инвеститорите, двете групи лица ползват и различни информационни източници: първите приоритетно се обръщат към управленското счетоводство, а вторите – към финансовите отчети.

От 70-те години на XX век широко застъпена в специализираната литература е *теорията за агенството*, т.е. предприятието се разглежда като система от договори между лица (агенти) вътре и вън от него. На нейна база редица водещи счетоводни специалисти²⁸ се опитват да изяснят същността, целите и обхвата на финансовото счетоводство. Последното се разглежда като механизъм за изпълнение и контрол върху договорите между агентите. Особено съществена е неговата роля при предоставяне на информация във връзка с изпълнение на мениджърските контракти. Съгласно последните ръководството е отговорно да опазва и ефективно да управлява собствеността на предприятието, като в замяна при постигане на определени положителни резултати получава съответните бонуси и възнаграждения. Предприятието, а оттук и неговото финансово счетоводство са сложен конгломерат от интересите на различни икономически участници. Ето защо *водещо направление в западните изследвания в сферата на финансовото счетоводство от 60-те години на XX век насам, което ярко доминира и днес, е да се прилагат икономически модели за тестване на изследвани величини и зависимости, взаимствани от икономикса, финансите и теорията на фирменото управление.*

В заключение е необходимо да се обобщи, че обхватът, целите, функциите и методическият инструментариум на разглежданите две части на счетоводството – финансово и управленско, *се различават, независимо че*

²⁸ *Watts, R., J. Zimmermann, Positive accounting theory. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1986; Sunder, S. Theory of Accounting and Control. Cengage Publishing, 1997.*

те са и тясно свързани помежду си. Ако принципите на финансовото счетоводство са общоприети и задължителни за всички при изготвяне на отчетите (GAAP), то принципите на управленското счетоводство са специфични за всяко предприятие. Те са тясно свързани със съществуващите подходи и концепции на финансите, икономикса, фирменото управление и трябва да са съобразени с три неща: неговата фирмена стратегия, начина на управление на дейността и подхода при управление на рисковете. Освен това управленското счетоводство прилага подходи и способности, различни от тези във финансовото счетоводство. Следователно ясното разграничаване на приложното поле, обхвата и различията между двете направления в счетоводството може да се направи само в страни, където са налице съответните обществено-икономически предпоставки за тяхното съществуване.

Същевременно ограниченият и специфичен характер на потребителите на счетоводната информация в България, както и характерът на икономиката и икономическите субекти, обусловени от съществуващия политико-икономически строй и натрупаната историческа традиция, оказват влияние върху формиране клоновете на счетоводството. След 90-те години на XX век постепенната промяна в обществено-икономическата среда и свързаната с това нова правна регламентация на счетоводството позволяват и у нас да започнат да се открояват двете направления – управленско и финансово.

Днес е налице преливане и опит от страна на специалистите и счетоводните регулатори да се премахне ясната граница между управленското и финансовото счетоводство. Основната причина за това е нуждата от по-голяма фирмена прозрачност и оттук – необходимостта от по-обективно и точно прогнозиране бъдещето на предприятието.

Като обобщение трябва да се посочи, че концепциите за изготвянето на финансовите отчети и посоката на развитие на финансовата отчетност са в пряка зависимост от развитието на икономическите, политическите, правнорегулативните и професионалните фактори.

22.X.2011 г.